

תורת הקורא

הערות ודיוקים, הלכות ומנהגים, פרפראות וחידושים, דיונים ובידורים, הקשורים בקריאת פרשת השבוע והמסכת

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות להשתתפות בהוצאות הגליונות, יתקבלו בברכה במערכת. כמו"כ אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל. תאריך: 153775150494 פקס: tameytora@gmail.com

גליון מס' 116

פרשת בראשית

ה"א תשע"ו

גליון זה יו"ל ע"י מערכת טעמי תורה.

תודה לכל העוזרים והמסייעים שגליון זה יראה אור.

© כל הזכויות שמורות, ניתן לצלם ולהדפיס כמות שהוא ללא שינוי.

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות להשתתפות בהוצאות הגליונות, יתקבלו בברכה במערכת. כמו"כ אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל. תאריך: 153775150494 פקס: tameytora@gmail.com

א' י"א: תְּדַשָּׁא - התי"ו במתג, והדלי"ת בשווא נח'.

עַץ פָּרִי - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להשמיט את המונח ולהטעים עַץ-פָּרִי במקף.

אֲשֶׁר זָרְעוּ-בּוֹ - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים אֲשֶׁר-זָרְעוּ בּוֹ, וכן הוא להלן.

זָרְעוּ-בּוֹ - הרי"ש בשווא נח, ויש להזהר שלא להבליע את העי"ן שאחריה ולקרוא זָרוֹ. וכן בכל מקום בו מנוקד שווא נח לפני אות גרזנית, יש להזהר שלא תבלע האות הגרזנית! ולהלן רשימת המילים בפרשה שיש להזהר בהן בזה: וַיְהִי. לְמִאֲזֹלָת. וּמִקְלָאוֹ. וּבְעֵזוֹף. לְמִרְאָה. לְרֹאזוֹת. וּלְעוֹף. וּלְאָדָם. מַצְלַעְתָּיו. מִתְהַלֵּךְ. זָרְעָד. זָרְעָה. וּלְאִשְׁתּוֹ. הַמִּתְהַפֶּכֶת. שְׂעָתִים. לְפָעִי. שְׂבָעִים. וְשִׁבְעָה. תְּשָׁעִים. מִתְהַלֵּל. וַיְהִי. וַיִּרְאוּ. וַיִּתְעַבּוּ.

א' י"ח: וְלִהְבִּידִיל - הוי"ו במתג, והלמ"ד בשווא נע". ואע"פ שיש ספרים המנקדים וְלִהְבִּידִיל בחטף פתח, אין להגותו כפתח, אלא

הלכה ומנהג

יש מנהגים שונים בחומשים הנפוצים בחלוקת העליות בפרשתנו.

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות להשתתפות בהוצאות הגליונות, יתקבלו בברכה במערכת. כמו"כ אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל. תאריך: 153775150494 פקס: tameytora@gmail.com

דיוקים ודקדוקים

א' ג': וַיְהִי-אִזָּר - יש להקפיד לנגן את הטעם סוף פסוק כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים וַיְהִי אִזָּר.

א' ה': קָרָא לִילָה - הטעם מלעיל בקו"ף.

א' ט': וַיְהִי-כֵן - יש להקפיד לנגן את הטעם סוף פסוק כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים וַיְהִי כֵן.

א' י': יָמִים - היו"ד בפתח, והמ"ם דגושה, והוא לשון רבים של יָם. והקורא יָמִים בקמץ ורפה" משנה משמעות ללשון רבים של יָם. וכן הוא להלן.

¹ בספר משפטי הטעמים (דף ג' ב' ע"א) הביא רמב"ם רשימת תיבות שיש בהן מתג ואחריו שווא, וכתב שמשמע מדברי המקנה אברם, הבחור, ויהב"י הנקדן, שהשווא שבהן נע, ובין התיבות הביא את תיבת תְּדַשָּׁא.

אך באמת נראה שהשווא נח, ודיוקו בדבריהם אינו נכון, שהרי הבחור (טוב טעם דף ה') הביא בפירושו את תיבת תְּדַשָּׁא בין התיבות בהן בא מתג לפני שווא פשוט. ויהב"י ומקנה אברם דיברו רק על המתג, ולא הזכירו כלל אם השווא נע או נח, ובסוף שער המתיגות אף כתב יהב"י בפירושו שמתג זה בא רק ללמד על רפיון האות שאחרי השווא, ומשמע מדבריו שהשווא נח.

ונראה שגם רמב"ם שכתב שנראה שהשווא נע, כתב כן קודם שהגיע לידי שער המתיגות ליהב"י, אך אחר שראה דבריו בשער המתיגות (והביאם במאור עינים שמות כ"ח ב"ב) מסתבר שחזר בו ע"פ דברי יהב"י.

וכן כתב כאן מהר"ן להדיא שהדלי"ת בשווא נח.

² מחמת קלות האות הגרזנית במבטא, כאשר יש לפנייה אות המנוקדת בשווא נח, יש נטיה להשמיט את האות הגרזנית מהמבטא, ולנקד את אות שלפניה בניקוד שלה במקום בשווא נח (כגון: מִלֵּךְ במקום מִלְּאֵךְ, שְׁמוֹן במקום שְׁמֹנֶה, וְיָגַע במקום וְיָגַע). וזה מצוי פעמים רבות, וצריך זהירות רבה מאד ע"מ לא להיכשל בזה. וכבר הזהיר על זה ביסוד ושוורש העבודה (שער שלישי פרק שני), והאריך שם להראות לעין כל את גודל קלקולי התיבות וחסרון האותיות במי שאינו נוהר לקרוא כראוי. וצוין לדבריו בבאור הלכה (סימן ס"א, ד"ה דיגוש).

³ יש מדקדקים שכתבו שבכל מקום שבאה וי"ו שרוקה עם מתג בתחילת מילה, השווא שאחריה נע (כן כתב ר' שבתי סופר בהקדמת סידורו, ורמב"ם במשפטי הטעמים (דף ג' ע"א), וכן דעת הגר"א (דקדוק ופירוש על התורה ד"ה היתה, שכתב שם שאחר כל מתג השווא נע), ועוד). אך יש מדקדקים שחילקו בין תיבות ארוכות לקצרות, שבתיבות קצרות השווא נע, אך בתיבות ארוכות השווא נח (כן כתב הבחור בהגהתו למכלול (דף קל"ז ע"א), ומתמנת שי (שופטים ה' י"ב), מאמר המאריך תירוצי חקירה ג') משמע שנקט כן למעשה).

ונראה שגם רמב"ם (מכלול קל"ז ע"א) סובר שרק בתיבות קצרות השווא נע, שהודגמאות שהביא בהן השווא נע הן רק תיבות קצרות (ושבתי, וסגור, ושתה), ולרוב פשיטות הדברים אצלו לא ראה צורך לכתוב זאת, ורק לגבי תיבה קצרה המוקפת לתיבה ארוכה (כגון: וְשִׁלַּח-לֵי) ראה צורך לכתוב שאין דינה כתיבה קצרה,

⁴ למנהג א' החלוקה היא כך: חמישי: וַיִּקַּח לוֹ לְמֶדֶד שְׁתֵּי נָשִׁים (ד' י"ט), עד וַיִּנְחָלוּ תוֹבֵל קִיָּן נִגְמָה (שם כ"ב). שישי: וַיֵּאמֶר לְמֶדֶד לְנָשָׁיו (שם כ"ג), עד כִּי לָקַח אֹתוֹ אֶל-לֵהִים (ה' כ"ד).

למנהג ב' החלוקה היא כך: חמישי: וַיִּקַּח לוֹ לְמֶדֶד שְׁתֵּי נָשִׁים (ד' י"ט), עד אֶזְרוֹחַ לְקָרָא בְּשֵׁם יי (שם כ"ו). שישי: זֶה סֵפֶר תּוֹלְדוֹת אָדָם (ה' א'), עד כִּי לָקַח אֹתוֹ אֶל-לֵהִים (שם כ"ד).

⁵ כיון שהסוף פסוק בא כאן מיד אחר האתנחתא, ללא טעם נוסף ביניהם, וע"י זה נוצר קצת מחסור בנגינה, יש נטיה להוסיף טעם נוסף לפני הסוף פסוק, ובפרט כשיש תיבה המוקפת לסוף פסוק, ויש להזהר לא לעשות כן אלא להטעים כראוי.

⁶ ואע"פ שדרך תיבה זו להיות מוטעמת מלרע, הטעם כאן נסוג אחור, שכאשר יש טעם משרת הסמוך לטעם אחר, והטעמים באים בהברות רצופות ללא חציצה, יסוג הטעם שבתיבה הראשונה הברה אחת אחורה, כדי למנוע סמיכות הברות מוטעמות, מחמת הקושי לנגן ולהטעים שתי הברות רצופות (ויש לזה כמה מבטלים, ואכמ"ל בזה).

וכגון קָרָא לִילָה (בראשית א' ה'), שאע"פ שצריך להיות מוטעם קָרָא מלרע, כמו קָרָא יָמִים (שם י'), מכיון שמילת לִילָה מוטעמת בתחילתה, נסוג הטעם כדי שלא יהיו שתי הברות סמוכות מוטעמות (כלל זה מובא בכל המדקדקים, וראה למשל אבן עזרא בראשית י"ב י"ג, ויקרא ז' ח, וד"ק במכלול דף ד' ע"ב).

⁷ לקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אם לא ידיגשו את האות, אע"פ שעשו שלא כדון, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת גם ללא הדגש ע"י הפתח. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא ע"י דגשות ורפיון האות, אם לא ידיגשו, יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

⁸ ועיין ברש"י ובמנחת שי על הפסוק וַיִּמְרוּ לָךְ אֵיד אֲבִדְתָּ נוֹשֶׁבֶת מִיָּמִים (יחזקאל כ"ו י"ז), שיש המנקדים מִיָּמִים בקמץ ורפה, ומפרשים שהוא לשון רבים של יום, ויש המנקדים מִיָּמִים בפתח ודגש, ומפרשים שהוא לשון רבים של יָם.

כשווא נע פשוט^ט.

א' כ': תִּיהָ - החי"ת בפתח, והיו"ד דגושה, והוא מלשון חית השדה. והקורא חיה בקמץ ורפה^ט משנה משמעות ללשון חיים או ללשון מילדת^ט. וכן הוא להלן.

א' כ"א: קִתְּיָה | - מונח ופסיק אחריו, ואינו מונח לגרמיה^כ.

א' כ"ב: וַיִּבְרָךְ - הטעם מלעיל בבי"ת. וכן הוא להלן ב' ג'.

א' כ"ד: וְחִיתוֹ-אֶרֶץ - החי"ת במתג, והיו"ד בשווא נח^כ.

א' כ"ו: וַבְּכָל-הָאָרֶץ - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים וּבְכָל הָאָרֶץ.

א' כ"ז: וַיִּבְרָא אֱלֹהִים | אֶת-הָאָדָם - יש להקפיד לשהות מעט בפסיק, שלא ישמע כגידוף ח"ו.

א' כ"ט: יִהְיֶה - הה"א בשווא נח^כ. ואין להבליעה ולקרוא יִיָּה, או לקרוא יִהְיֶה בחיריק הה"א, אלא יש לבטאה כהוגן בשווא נח. וכן הוא להלן. וכן הוא בכל שווא נח באות ה"א. וכן הוא להלן בתיבות: וַיְהִי. וַיְהִי. בְּהִיחֹם. תִּהְיֶה.

א' ל': וְלִכְלִיחֶתָּ - היו"ו במתג, והלמ"ד בשווא נח^ט.

א' ל"א: וְהָיָה-טוֹב מְאֹד - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים וְהָיָה טוֹב מְאֹד.

ב' א': וַיִּכְלֹ - אין להאריך בקריאת היו"ו^ט, והיו"ד בשווא נח, והטעם מלרע בלמ"ד.

ב' י"ב: וַיִּזְכֹּר - הזי"ן בשווא נע^ט. ואע"פ שיש ספרים המנקדים וַיִּזְכֹּר בחטף פתח, אין להגותו כפתח, אלא כשווא נע פשוט^ט. וכן הוא בכ"ף שלהלן ג' י"ז: תִּאֲכָלְנָה. וברי"ש שלהלן ה' כ"ט: אֶרְבֶּה.

ב' י"ט: מִה־יִקְרָא-לֹו - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים מִה יִקְרָא-לֹו.

וְכָל-אֲשֶׁר יִקְרָא-לֹו הָאָדָם נֶפֶשׁ תִּהְיֶה הוּא שְׁמוֹ - יש להקפיד להטעים היטב את הטפחא המפסיק שבתבית תִּהְיֶה, שהוא ניגון

והראיה מרפיון התי"ו שאחר היו"ד אינה ראייה, משום שפעמים שאותיות בגדכפת רפות גם אחר שווא נח, וכמו שכתב רד"ק (מכלול ק"מ ע"א): ואם השווא נח ואחריה אחת מאותיות בג"ד כפ"ת לא תהיה האות רפה וזלתי מלין מועטין וכו', וממילא אין הוכחה מרפיון התי"ו שהשווא נח, ובפרט שבמקור היו"ד היתה ראויה להיות דגושה, ולכן לגבי האות בגדכפת"ש שאחריה נשאר דין היו"ד כדגושה, ולכן התי"ו שאחריה רפה.

^ט והוא נגהה כמו מפי' ה"א שבסוף תיבה, כגון בתיבות: עֲמָה, אֶתָּה, וכדומה. וגם כאן באמצע תיבה הוא נקרא מפי' ה"א. ויש הטועים לחשוב שמפי' הוא דוקא הנקודה הבאה באות ה"א שבסוף תיבה, אך באמת מפי' פירושו מוציא, דהיינו שהה"א נשמעת ונהגית בשווא נח, אף אם היא באה באמצע תיבה, ודלא כמו במילה פְּדָחֹר (במדבר א' י') וכדו', ששם הה"א אינה נהגית כלל.

והטעם לכך שנקודת המפי' באה רק בסוף תיבה, משום שבאמצע תיבה (כגון בתיבת יִקְרָא), ע"י שהאות מנוקדת בשווא יודעים שהיא נקראת, ולכן אין צורך בנקודת המפי'. ובסוף התיבה לא רצו לנקד בשווא, מפני שיש תיבות המנוקדות בסופן בפתח גנובה ובמפי' יחד, כגון: גָּבֵה, יָצִיה, ואם היו מנקדים בשווא ולא בנקודת המפי', היה צורך לנקד בנקוד כפול, גם בפתח וגם בשווא, וממילא היות שלא ניתן לנקד אות אחת בשני ניקודים שונים, המירו את סימון המפי' שבסוף תיבה משווא לנקודה בתוך האות.

ויש לציין, שישנם כ"י בהם כאשר יש חשש לבליעת הה"א בשגה באמצע תיבה, מוסיפים את נקודת המפי' אף באמצע תיבה, ואע"פ שהיא מנוקדת גם בשווא, וכגון בכ"י לניגוד שמנוקד: בְּהִשְׁמָה (ויקרא כ"ו מ"ג), פְּדָחֹל (במדבר ל"ד כ"ח), יִהְיֶהנָּה (שם ל"ה ב'). וכן בכ"י ששון 507 מנוקד פְּדָחֹל. וכן כתב באור תורה שבספרים ספרדיים מנוקד בְּהִשְׁמָה עם נקודת המפי' בה"א, והביא דבריו בקסת הסופר ח"ב.

^י עיין לעיל הערה ח' שיש מדקדקים שכתבו שאחר כל וי"ו שרוקה בתחילת תיבה, שיש תחתיה מתג, השווא נע. אך כשהתיבות מוקפות, כתב רד"ק להדיא (מכלול קל"ו ע"א) שהשווא שאחר השורוק הוא נח. ועיין עוד בהערה שם.

^{טו} כתב בעין הקורא: "כל הקורא וַיִּכְלֹ, וַיִּכְלֹ, וַיִּבְרָךְ, וַיִּקְדֹשׁ, צריך למהר בקריאת היו"ו כאילו יש בה מתג. וכן כתב ר' שבתי סופר בסידורו: "וַיִּכְלֹ, וַיִּכְלֹ, וַיִּבְרָךְ, וַיִּקְדֹשׁ, צריך למהר בקריאת היו"ו, ולקרות היו"ד בשווא נח, ולא לקרוא היו"ו במתג, כי כן מצאתי בתיקון ישן כתוב בקלף, כל הקורא ויכלו היו"ו במתג, ווי לאולתו, וכן מצאתי הלשון הזה עצמו בסידור מהרש"ל, ואם יאריך בוי"ו אז הוא לשון ווי, ונראה כמצטער על בריאת שמים וארץ חלילה".

^{טז} ועיין לעיל הערה ח', שם מבואר שכאשר באה וי"ו שרוקה בתחילת מילה, ויש תחתיה מתג, אם התיבה היא תיבה קצרה השווא שאחריה נע.

ובה השווא נח, ונראה בפשיטות שהטעם שבתבית קצרה מוקפת השווא נח, משום שתיבה מוקפת נחשבת כתיבה ארוכה.

ויש ראיות לשיטה האחרונה מכ"י המרבים לסמן שווא נע (ע"י שמנקדים בחטף פתח, שהוא סימון על שווא נע כמבואר במאמר החטפים), שבמילים קצרות עם מתג מסומן תמיד שווא נע, ובמילים ארוכות בדרך כלל אין מסומן שווא נע (למעט כמה מקומות ספורים). וכן מוכח מדברי המסורה בכתר ארס צובה על תיבת וַיִּשְׁבֶּה (שפטים ה' י"ב), שמוסרת: "וַיִּשְׁבֶּה וְסָגַר וַיִּשְׁלַח וַיִּשְׁמַע כאשר יתיצב הטעם על האות השלישי עם גיעיה באות הראשון יהיה פתח". והיינו, שרק במילה קצרה בה הטעם באות השלישית, יבוא ח"פ (שהוא שווא נע) אחר השורוק.

ובאמת הדבר מסתבר מאד, משום שבתבית ארוכות (וכן בתיבה קצרה המוקפת לתיבה נוספת) המתג הוא מתג כבד, ולא בא להורות על נעות השווא, ולכן השווא נח כדינו, אך כאשר התיבה היא קצרה שהטעם באות השלישית, לא יתכן שהמתג הוא מתג כבד, וכל מטרת המתג היא להורות על נעות השווא.

אך למרות שהמתג הבא בשורוק שבתבית ארוכה אינו מורה בהכרח על נעות השווא, ובדרך כלל השווא נח, יש פעמים שגם בתיבה ארוכה השווא שאחר השורוק נע, וסופרים רבים סימנו את נעות השווא ע"י שניקדו את השווא בחטף פתח.

וגם כאן הלמ"ד בשווא נע, ולכן בספרים רבים הלמ"ד מנוקדת בחטף פתח לסמן על נעות השווא, וכמו שהעידו המאירי ועין הקורא ואור תורה ומנחת שי כאן שיש ספרים שהלמ"ד בחטף פתח, ואכן בכתבי יד רבים מנוקד כאן וַיִּלְבְּדִיל בחטף פתח.

^ט כמבואר בארוכה במאמר החטפים שחטף פתח זה הוא ניקוד מושאל הבא לסמן על שווא נע, ואינו חטף פתח ממש.

^י כבקהלת ו' ו': וְאֵלֹו תִּהְיֶה אֶלְף שְׁנַיִם פְּעָמִים.

^{יא} במכלל יופי (שמות א' י"ט) כתב שאפשר לפרש את תיבת תְּחִילת כתואר מלשון חיים, וכן אפשר לפרש על דרך שמצינו שחז"ל קראו למילדת חיה, כמו והחיה תנעול את הסנדל (יומא ע"ג ע"ב).

^{יב} ר' איצק פרעמסלא הסתפק בקונטרס דברי אמת אם היו"ד בשווא נע או בשווא נח, וכתב שיתכן שהמתג בחי"ת הוא במקום הדגש שהיה ראוי להיות ביו"ד, ואם כן, השווא שבי"ד ראוי להיות נע אע"פ שהוא אחר תנועה קטנה, שכשנשמט הדגש מאות שוואית, ובא מתג לפניו, פעמים רבות השווא נע, ורפיון התי"ו שאחרי היו"ד מוכיח שהשווא אכן נע. עכ"ד. ובעקבות דבריו, בתקון סופרים לר' שלמה דובנא, ובספר מסורת הקריאה, כתבו בפשיטות שהשווא ביו"ד נע.

אך באמת נראה שהשווא נח, ואע"פ שבדרך כלל כאשר נשמט הדגש ובא מתג במקומו השווא נע, באות יו"ד שנשמט ממנה הדגש בדרך כלל השווא נח. וכן מוכח מזה שבכל כתיב היד היו"ד כאן מנוקדת בשווא לבד, ואילו השווא היה נע, היו סופרים שהיו מנקדים בחטף פתח לסמן על נעות השווא, כמו בשאר מקומות בהם בא שווא נע שלא ע"פ הכללים הרגילים.

מפסיק יותר מהתביר" שבתבית האדם, שאם לא יטעים כראוי ישמע שכל אשר קרא לו האדם, יהיה שמו נפש חיה, בעוד שפירושו שכל נפש חיה אשר קרא לו האדם שם, כך שמו.

ב' כ"ב: אֶת־הַצֶּלַע - הטעם מלרע בלמ"ד.

אֶת־הַצֶּלַע אֶשְׂרֵלֶקַח מִן־הָאָדָם לְאִשָּׁה - יש להקפיד להטעים היטב את הטפחא המפסיק שבתבית מן האדם, שהוא ניגון מפסיק יותר מהתביר" שבתבית אֶת הַצֶּלַע, שאם לא יטעים כראוי ישמע שלקחו מן האדם לעשותו אשה, בעוד שפירושו שמהצלע אשר לקח מן האדם, בנה אשה.

לְאִשָּׁה - השי"ן דגושה, והה"א לא נשמעת, ונקרא לְאִשָּׁה. וכן הוא להלן. אך להלן ג' ו': לְאִשָּׁה - השי"ן רפה, והה"א במפיק".

ב' כ"ג: לִקְחָהּ־זֶאת - הקו"ף בשווא נע. ואע"פ שבספרים רבים מנוקד לִקְחָהּ בחטף קמץ, אין להגותו כקמץ, אלא כשווא נע פשוט".

ב' כ"ה: עֲרוּמִים - המ"ם דגושה, ופירושו ללא בגדים. והקורא עֲרוּמִים במ"ם רפה, משנה משמעות ללשון חכמים".

ג' ג': אֶשְׂרֵלֶקַח מִן־הָאָדָם - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים אֶשְׂרֵלֶקַח הֶגֶן.

תִּנְגֵּנוּ - הגימ"ל דגושה, והוא לשון נגיעה. והקורא תִּנְגֵּנוּ בגימ"ל רפה משנה משמעות ללשון יגיעה".

ג' ד': לְאִמּוֹת תִּמְתָּנוּ - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים לְאִמּוֹת תִּמְתָּנוּ.

ג' ה': עֵינֵיכֶם - הנו"ן בצירי, והוא לשון רבים. ויש להזהר שלא ישמע שקורא עֵינֵיכֶם בשווא נע, שהוא שינוי משמעות ללשון יחיד.

ג' ו': אֶשְׂרֵלֶקַח מִן־הָאָדָם - יש לנגן את שני המונחים כראוי, ואין להשמיט את המונח הראשון ולהטעים אֶשְׂרֵלֶקַח עֲמָדִי במקף". וכן הוא להלן ד' י"א: אֶשְׂרֵלֶקַח מִן־הָאָדָם.

ג' י"ד: כִּי עֲשִׂיתָ זֹאת - יש לנגן את שני המונחים כראוי, ואין להשמיט את המונח הראשון ולהטעים כִּי־עֲשִׂיתָ זֹאת במקף.

ג' ט"ו: וְאִיכָּה | אִשִּׁית - מונח לגרמיה, ואינו מונח רגיל עם פסיק אחריו".

ג' ט"ז: עֲצָבוֹנָךְ - הצד"י בדגש, והשווא נע.

כ"ב כאשר מופיעים שני מונחים לפני זקף קטן, יש נטיה להשמיט את המונח הראשון ולקורא במקף ומונח במקום בשני מונחים, אך אין נכון לעשות כן, ויש להטעים את שני המונחים כראוי.

ויש קוראים שאינם משמיטים את המונח הראשון, אך מנגנים אותו במנגינה עמוקה ומסולסלת יותר מהמונח השני, ויש להם להזהר שלא ישמע ע"י הנגינה שהוא טעם מפסיק, אלא שעל אף הנגינה ישמע כטעם מחבר.

ולעצם נגינה מסולסלת זו יש מקור בקדמונים המכנים מונח זה בשם מכרבל או מנענע משום שיש לו נגינה מסולסלת יותר ממונח רגיל.

ויש הקוראים בסלסול אף את המונח שלפני מהפך מרכא ודרגא, אך באמת אין מקור בקדמונים לזה שמונחים אלו שונים משאר המונחים, ורק מונח שלפני מונח זקף קטן הוא מונח מכרבל (וגם כאשר מופיע רק מונח אחד לפני הזקף, אם הוא מוטעם בראש התיבה (כגון: מִלֵּךְ מַעֲרִים) הוא ג' ב מונח מכרבל).

וע"פ המנהג לסלסול אף במונחים אלו כתב רז"ה מסברא (בנין שלמה, בית הטעמים, חדר שני, חלק ג') שצ"ל שגם מונחים אלו הם מכרבל, שנגינתם מעידה עליהם, ותמה שם שלא כתבו זאת המדקדקים. אך ברור שאין שומעין לו לחדש זאת מסברא נגד דברי המדקדקים, וכנראה הסלסול במונחים אלו הוא מנהג חדש. ובתורת משה לחתם סופר (פרשת שמני ד"ה זאת היתה) כתב בפשיטות שהמונח שבתבית לֹא טִרְחָה הוּא (בראשית ז' ב') הוא טעם מפסיק, וכנראה המנהג לסלסול ולהאריך במונח זה הטעהו לחושבו לטעם מפסיק (ואין לומר שחשב שכל מונח הוא טעם מפסיק, שבדבריו בדרוש לפרשת צו ד"ה היא העולה מוכח שחשבו לטעם מחבר).

כ"ג הטעם מונח הוא טעם מחבר, ואילו הטעם מונח לגרמיה (שתמונתו מונח רגיל, אלא שבא פסיק אחריו להודיע שהמונח שלפניו הוא המונח המפסיק) הוא טעם מפסיק, ובדרך כלל הוא בא לפני מונח רביעי (כגון: אֶת־קִלְעֹשֶׁב | זָרַע זָרַע, וְלָל | רִמְשׁ עַל־הָאָרֶץ), אך יש פעמים שבא גם לפני טעמים אחרים.

וכאשר בא מונח ואחריו פסיק, ואין אחריו מונח רביעי, יש להסתפק אם הוא מונח לגרמיה, או שהוא מונח רגיל אלא שבא אחריו פסיק (פסיק בא רק אחר טעם מחבר, ועניינו להורות על שהיה מוטעת מסיבות שונות, אך לא מסיבות תחביריות של פיסוק וחיבור הענין, שהתחביר מתבטא בניגון הטעמים בלבד, ולא ע"י שהיה בין התיבות).

וכדי לדעת איזה פסיק מורה על שהיה בפועל, ואיזה פסיק מורה שהמונח שלפניו הוא מונח לגרמיה המפסיק, מונה המסורה את כל הפסיקים שבמקרא המורים על שהיה, וכל פסיק שאינו מונה ברשימה זו, מוכח שהוא לגרמיה. ומוזה שפסיק זה אינו נמנה ביניהם, מוכח שאינו אלא סימן שהמונח שלפניו הוא מונח לגרמיה ולא המונח המשרת (רשימה זו של המסורה מצויה בכתבי יד שונים של המקרא, וכן במערכת המסורה שבדפוס מק"ג (אות פ'), אך הרשימה שבמק"ג שגויה ומבולבלת מאד לעומת הרשימות המצויות בכתבי היד).

וכלל נוסף ישנו (מוכא בספרי המדקדקים העוסקים בכללי הטעמים, וכגון בספר טעמי המקרא המיוחס לר' יהודה בן בעלם), שכל מונח ואחריו רביעי, שיש פסיק ביניהם, לעולם המונח הוא מונח לגרמיה, ואינו מונח רגיל עם פסיק אחריו, פרט לפעם אחת בתנ"ך (בישיעה מ"ב ה': הָאֵל־ל' | הֵ) שהוא מונח ופסיק, ואינו מונח לגרמיה.

" בניגון הטעמים המקובל יש נטיה לנגן ולהטעים את התביר בניגון מפסיק יותר מהטפחא, אך באמת הטעם טפחא הוא מפסיק יותר מהתביר, ויש להקפיד על הניגון המתאים בכל מקום של צירוף הטעמים תביר וטפחא, כי בהרבה מקומות זה משנה את פירוש הענין.

וכבר העירו על טעות נפוצה זו של הטעמת התביר בניגון מפסיק יותר מאשר הטפחא והשיבוש הנגרם מזה, בספר דברי קהלת (עמ' 48 הערה י'), ובספר עלה יונה (עמ' ת"ה).

ובמשנה (פסחים נ"ה ע"ב) איתא, שאחד מהדברים שאנשי יריחו עשו שלא כדון, שהיו כורכין את שמע, ופירש רבא בגמ' (נ"ו ע"א) שהיו אומרים "היום על לִבְבְּךָ", ומשמע היום על לבבך ולא מחר על לבבך. וההטעמה שם היא אֶשְׂרֵלֶקַח מִן־הָאָדָם הַיּוֹם עַל־לִבְבְּךָ, וטעותם היתה שהפסיקו בתביר יותר מאשר בטפחא.

" כל לשון אִשָּׁה שהוא שם עצם לנקבה, השי"ן דגושה והה"א לא נשמעת. וכל אִשָּׁה שהוא לשון האיש שלה, השי"ן רפה והה"א במפיק.

והטעם שהשי"ן דגושה בתיבת אִשָּׁה שהוא שם עצם לנקבה, כתב האבן עזרא (בראשית ב' כ"ג) שהוא כדי שלא ישמע שהכוונה לאיש שלה, ואע"פ שאם הכוונה לאיש שלה הה"א צריכה להיות במפיק, מ"מ בידול זה לא מספיק, כי מצוי במקרא שנשמט המפיק בה"א (כגון: וַתִּחַקְרֶהָ בַּחֲמָה שְׂמוֹת ב' ג'. לִמֵּן הָיִים הַיּוֹסֵדָה, שם ט' י"ח. ועוד), וע"כ הוסיפו בידול נוסף זה של הדגש בשי"ן.

ולפי זה יוצא שיש להקפיד מאד הן להדגיש את השי"ן בתיבת אשה שהוא שם עצם לנקבה, כדי שלא ישמע שהכוונה לאיש שלה והושמט המפיק, והן להשמיע את הה"א בתיבת אישה שהוא לשון האיש שלה, שלא ישמע שמתכוון לשם עצם אשה.

ט' כמבואר בארוכה במאמר החטפים שחטף קמץ זה הוא ניקוד מושאל הבא לסמן על שווא נע, ואינו חטף קמץ ממש.

וראה שם בהערה ט"ז שההוגים את הקו"ף כחולם, ואת החי"ת כפתח, טועים טעות גמורה.

כ' ובמנחת שי כאן נתן סימן, והוא: דברי חכמים בנחת נשמעים. וכוונתו, שערומים מלשון חכמים, נשמעים בנחת במ"ם רפה, אך ערומים ללא בגדים, נשמעים בחזק במ"ם דגושה.

ויש להעיר, שגם בברכות השחר יש להקפיד להדגיש את המ"ם בברכת מלביש ערמים, שהקורא במ"ם רפה הרי הוא כאומר מלביש חכמים.

ובתרגום יונתן פירש כאן את תיבת עֲרוּמִים מלשון חכמה, וכנראה פירש כן על דרך דרש, ואע"פ שפשוטו של מקרא הכוונה ללא בגדים, והדגש שבמ"ם מוכיח, מ"מ ניתן לדרוש גם שלא ע"פ הניקוד (כמבואר במאמר "פיסוק טעמים").

כ"א כבמשלי כ"ג ד': אֵל תִּינַע לְהַעֲשִׂיר מִבִּינְתָךְ חֶדְל.

ג' י"ז: אַשְׁתָּדָּ - הטעם מלעיל בתי"ו.

ג' י"ט: תֵּאכַל לָחֶם - הטעם מלעיל בתי"ו*.

ג' כ"ב: וְעֵתָהּ | - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא וְאֵתָהּ באל"ף^ד. וכן הוא להלן.

ד' ב': רַעָה - הטעם מלעיל ברי"ש*, והעי"ן בצירי.

ד' ג': וַיָּבֵא קֵץ - הטעם מלרע בבי"ת^ה.

ד' ז': הָלֹא אִסְרִיתִיב שְׁאֵת וְאֵם לֹא תִיטִיב לִפְתַּח חֲטָאת רַבָּן - פסוק זה הוא מן המקראות שאין להם הכרע^ו. ועל כן יש מי שכתב שאע"פ שאין לקורא לשנות מניגון הטעמים, מכל מקום לא יעשה עצמו מכריע, ולא יעשה הפסק בתיבת שְׁאֵת, אלא יקרא תיבה זו עם התיבה שלפניה ושל אחריה בתיבה אחת, והקב"ה יודע הכרעות^ז. אך לא נהגו כן, אלא נהגו להפסיק כהטעמים^ח.

ד' י"ד: מְנַשָּׂא - הנו"ן בדגש, והשווא נע.

ד' ט"ו: לִכְן כְּלִי-הַרְגָּ לָקֵץ שְׂבָעֲתִים יָקָם - יש להקפיד להטעים היטב את הזקף המפסיק שבתיבת קֵץ, שאם לא יטעים כראוי ישמע שתיבות שְׂבָעֲתִים יָקָם קאי על כָּל הַרְגָּ קֵץ, בעוד שקאי על קֵץ.

יָקָם - הקו"ף בדגש, והוא מלשון נקמה. והקורא יקום בקו"ף רפה משנה משמעות ללשון קימה. וכן הוא להלן כ"ד.

ד' י"ז: בְּנָה לְעִיר - הטעם מלעיל בבי"ת^א.

כָּשֶׁם בְּנוֹ חֲנוּךְ - יש להקפיד לגנון את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים כָּשֶׁם בְּנוֹ חֲנוּךְ.

ד' כ"ב: יִלְדָה - היו"ד בקמץ גדול, והלמ"ד בשווא נע, והוא מלשון לידה. והקורא ילדה בפתח ושווא נח"ט, משנה משמעות ללשון נערה צעירה^ב.

ה' כ"ט: זָלָה - שני טעמים באותה ההברה^ג, ויש לקורא לנגן קודם את הגרשיים, ואח"כ את התלישא^ד.

אם תיטיב, שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבץ. ו"שאת" הוא מלשון נשיאות עוון, ופירושו, אם תיטיב, ימחל לך, ונשיאות עוון יהיה לך אם לא תיטיב, והו"ו שבתיבת ואם וי"ו יתירה היא (כמו: וְאֵלֶּה בְּנֵי צִבְעֹן וְאֵתָהּ וְנָגָה (בראשית ל"ו כ"ד). שהוא במקום אֵתָהּ וְנָגָה, רש"י ותוס' ישנים שם).

כ"ו כן כתב בשערי אפרים (שער ג' סעיף ט"ו, ובפתחי שערים סק"ג).

כ"ח כן כתב הגר"ש דבליצקי באם למקרא (בראשית ל"ד ז'), שלא נהגו כהשערי אפרים כי סמכו בזה על הריטב"א ביומא (דף נ"ב) שסובר שהספק הוא לולא היו לנו טעמים, אך אחר הטעמים נתברר ספיקו ע"י פיסוק הטעמים. ובאמת דברי השערי אפרים בזה צריכים ביאור, שהרי פיסוק הטעמים נקבע ע"י ניגון הטעמים בלבד, ולא ע"י שהייה בקריאה, ומטרת הטעמים להפסיק הענין ע"י ניגון ללא צורך בשהייה. וכיון שכתב שלא ישנה מהניגון אלא רק יקרא בתיבה, יהיה הכרע בקריאתו ע"י ניגון הטעמים, שהלא הפיסוק נקבע ע"י ניגון הטעמים. וצ"ע.

כ"ט לקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אם לא יניעו את השווא, אע"פ שעשו שלא כדן, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת עדיין ע"י הקמץ שביו"ד. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא ע"י נעות ונחות השווא, אם לא יניעו את השווא, יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

ל' כבבראשית ל"ד ד': קַח לִי אֶת הַיִּלְדָּה הַזֹּאת לְאִשָּׁה.

לא פעמים רבות במקרא מופיעים שני טעמים בתיבה אחת (כגון: מִיִּתְאַדְמָה, אָאָם, גִּבְרָה, וכדומה), אך אינם מוטעמים בהברה אחת, אלא טעם אחד מוטעם בהברה אחת, וטעם שני מוטעם בהברה אחרת, אך כאן שני הטעמים מנוגנים באותה הברה, ותופעה זו נדירה ביותר, ומצויה ה' פעמים בלבד במקרא (קָה, בראשית ה' כ"ט, קָרָב, ויקרא י"ד, קָבֹץ, מלכים ב' י"ז, י"ג, קָלָלָה, יחזקאל מ"ח י'. לֹאֵת, צפניה ב' ט"ו).

ובביאור תופעה זו, כתב בספר בינת מקרא שהניחו שני טעמים כיון שהסתפקו איזה טעם להניח שם, ושמו שניהם והבוחר יבחר, אך אין הכוונה שניגנו את שניהם.

ובריאר כתב (טעמי המקרא עמ' 64) שכנראה טעם ההטעמה הכפולה הוא משום שהיו מסורות חלוקות, היו שהטעימו בגרשיים, והיו שהטעימו בתלישא גדולה, ומסתבר שהכריעו להטעים את שניהם כאחד.

ובאמת דברי הבינת מקרא שאין הכוונה לגנון את שניהם, לא יתכנו, שהרי נמסר במסורה "הקורא יטעים הגרש קודם התלישא", ומוכח שיש לגנון את שניהם. וכן נמסר במסורה על ה' מליץ בתרי טעמי בתלישא גדולה וגרש, ומפרטת את המקומות הנ"ל, ואם הכוונה לגנון רק אחד מהטעמים, לא נחשב כתרי טעמי. וגם מהמדרש לקח טוב (מכונה גם פסיקתא זוטרתא, חובר לפני קרוב לאלף שנה) משמע שמנגנים את שניהם, שכתב: זֶה יִנְחַמְנוּ בְּשֵׁנִי טַעְמִים לְפִי שִׁמְצָא חֵן בְּתַחְתּוֹנִים וּבְעִלְיוֹנִים. וגם מדברי רבינו בחיי משמע שמנגנים את שניהם, שכתב: ולפי שמילת זֶה כוללת שתי כוונות אלו נכתבו במילת זה שני טעמים.

ל"ב בדפוסים מופיע קודם הטעם תלישא גדולה, ואח"כ הטעם גרשיים. אך במסורה נמסר שהקורא יטעים קודם את הגרשיים ואח"כ את התלישא.

כ"ד כתב בשו"ע (או"ח סימן נ"ג סעיף י"ב) שאין למנות כשליח ציבור מי שקורא אות אל"ף כאות עי"ן או אות עי"ן כאות אל"ף.

ובמשנה ברורה שם (סקל"ז) הביא את דברי האחרונים, שכתבו שבמקום שכולם מדברים כך מותר.

אך אע"פ שבמקום שכולם קוראים כך מותר להעלותו כש"ץ כיון שכך רגילים באותו מקום, מ"מ לכתחילה ודאי ראוי ונכון להדר לקרוא כהוגן בהגייה הנכונה.

וכתב בערך השולחן (סימן נ"ג סעיף י"ה, סימן ס"א סעיף ח'), שאע"פ שבמדינותינו אין בקיאים בחילוק שבין אל"ף לעי"ן, בכל זאת בקריאת שמע יש לדקדק להפרישם זה מזה, וכתב עוד (סימן ס"ב סעיף ב') שהמדקדק במצוות יראה לדקדק בזה הרבה בכל התורה, ושכרו גדול כשמדקדק בזה.

וכל זה במקום שלא משתנה המשמעות, אך במקום שאם קורא שלא כראוי משתנה המשמעות, ראוי מאד מאד להקפיד ולדקדק להגות כראוי.

כ"ה ואע"פ שהטעם היה ראוי להיות נסוג אחר, ולהיות מוטעם וַיָּבֵא קֵץ מלעיל, בכל זאת הטעם כאן לא נסוג, וכן העיד מנחת שי שבספרים מדויקים הטעם מלרע בבי"ת.

וכתב ר' איצק פרעמסלא בקונטרס דברי אמת (לקמן י"ט י"ד) שאולי בקדמא ואזלא אין הטעם נסוג אחר. והביאו במסורת הקריאה שם, ואף ציין כאן לדבריו שם. וכתב שם רש"י בתיקון סופרים שצריך חקירה האם כן הוא בכל קדמא ואזלא שהטעם לא נסוג בו.

וכתב שם ר"ח ב"ה בשם שכל שפשוט שכלל זה אינו נכון, וכמו שמצאנו וַיָּבֵא לִי (בראשית כ"ז ל"ג), וגם רא"פ ורש"י הטעימו שם מלעיל ושכחו את דברי עצמם, עכ"ד.

ואכן מצאנו מקומות רבים שגם בקדמא ואזלא הטעם נסוג אחר, כגון: וְחִמַּת מִיָּם (בראשית כ"א י"ד), וְסָפַר לֹא (ויקרא ט"ו י"ג), וְקָתַב לֹא (דברים י"ז י"ח), וְאַחֲרָן פָּן (דברים כ"א י"ג), וְקָתַב לֹא (דברים כ"ד א', שם ג', שם כ"ח ס"ד), ומוכח שכלל זה אינו נכון. ובספר דרכי הנסיגה (עמ' 10) כתב, שאע"פ שרא"פ הניח כלל זה בספק, נראה שיש לכונו ליסוד מוסד, ואע"פ שרו"ה השיג עליו, ואף הביא ראיה לדבריו, בכל זאת הכלל עומד, אלא שיש לו יוצאים מן הכלל מטעמים שונים בהם הטעם נסוג אחר אף בקדמא ואזלא (ומנה שם כמה כללים ביוצאים מן הכלל, וכגון: שתי תיבות הדבוקות בסמיכות, וכן אם התיבה השניה היא תיבת "שם", ועוד).

אך נראה יותר שצדקו דברי ר"ח, וכלל זה אין לו יסוד, ומצאנו פעמים רבות שהטעם נסוג בקדמא ואזלא, ואין להביא ראיה מזה שיש פעמים שהטעם אינו נסוג אחר בקדמא ואזלא, משום שבנסוג אחר יש הרבה חריגים שלא ניתן לשייכם לשום כלל. וכל כללי מבטלי נסוג אחר אינם ברורים דיים, ויש כמה מבטלים שכתבו המדקדקים שאינם כללים מוחלטים, וקשה מאד למצוא כללי ברזל בנסוג אחר, אלא בענין זה עלינו ללכת אחר המסורה, ולא כל אי נסיגה חייבת להיות מעוגנת בכללים, אלא יש יוצאים מן הכלל רבים בהם אין הטעם נסוג אחר.

כ"ו ביומא נ"ב איתא: איסי בן יהודה אומר חמש מקראות בתורה אין להן הכרע, שאת, משוקדים, מחר, ארור, וקם. ו"שאת" הוא פסוק זה. והיינו, שאין הכרע האם הפיסוק הוא: הלא אם תיטיב, שאת, ואם לא תיטיב, לפתח חטאת רבץ. ו"שאת" לשון סליחה הוא. או שהפיסוק הוא: הלא

5

קסוטו, קורן, ברויאר. ~ וכן הוא בעין הקורא. ~ ונראה שכן דעת מנחת שימה.
במקף – בכתבי היד: ס"א ס"ג ס"ד ס"ו ס"א ס"ב ס"ז ס"ז. ~ ובדפוסים:
רא"פ, לטריס. ~ וכן כתב אור תורה^מ.

ג' ג': **פְּתִימָתוֹן** / (פְּתִימָתוֹן)

במקף – בכתבי היד: ט"א ט"ב, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט
ס"י ס"י ס"ב ס"ג ס"ד ס"ו ס"ז ס"ז ס"ז ס"ז ס"ז ס"ז ס"ז ס"ז ס"ז ס"ז
ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, גינצבורג^מ, לטריס, קסוטו, ברויאר. ~ וכן הוא בעין
הקורא בשם רוב ספרים.

בטפחא – בכתבי היד: א"ד א"ו א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה^מ, קורן. ~ וכן הוא
בעין הקורא בשם מקצת ספרים.

ג' י"ז: **כִּי־שְׁמַעְתָּ** / (כִּי שְׁמַעְתָּ)

במקף – בכתבי היד: ט"א ט"ב ט"ו, ס"א ס"ג ס"ד ס"ה ס"ז ס"ז ס"ז ס"ז
ובדפוסים: קסוטו, ברויאר.

במנחת – בכתבי היד: ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו, א"א
א"ב א"ג א"ד א"ו א"ז א"ח א"ט. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, גינצבורג, לטריס,
רוו"ה, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא.

ד' כ"ג: **הַאֲזִנָּה** / (הַאֲזִנָּה)

האל"ף בשווא נח – בכתבי היד: ט"א ס"ב ט"ב, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו
ס"ח ס"ט ס"י ס"ב ס"ג ס"ד ס"ו ס"ז ס"ז ס"ז ס"ז ס"ז ס"ז ס"ז ס"ז
לטריס, קסוטו, ברויאר. ~ וכן דעת מנחת שימה.

האל"ף בחטף פתח – בכתבי היד: א"א א"ג א"ד א"ו א"ז א"ח א"ט א"י. ~
ובדפוסים: רא"פ, רוו"ה, גינצבורג^מ, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא.

ו' ג': **בְּשָׁגָם** / (בְּשָׁגָם)

הגימ"ל בפתח – בכתבי היד: ט"א ט"ב, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ח
ס"ט ס"י ס"ב ס"ג ס"ד ס"ו ס"ז ס"ז ס"ז ס"ז ס"ז ס"ז ס"ז ס"ז
א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה, גינצבורג^מ, קסוטו, קורן, ברויאר. ~ וכן הוא בעין
הקורא.

הגימ"ל בקמץ – בכתבי היד: ס"ז ס"ד ס"ו ס"ז. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ,
לטריס.

^מ וכן מוכח גם מהמסורה שבכתר ארס צובה, שבישעיה (ל"ב ט') כתובה תיבה
זו, ומנוקדת הַאֲזִנָּה, ונמסר עליה במסורה "ב", ומוכח שגם כאן תיבה זו
מנוקדת באופן זהה שהאל"ף בשווא לבד.

^{מט} במנחת שי כתב שבכמה דפוסים וכתבי יד האל"ף בשווא נח, וכן כתב
בספר פתח דברי (צ"ז ע"ב). וכן הכריע מנחת שי למעשה כמו שמוכח מניקודו
בדיבור המתחיל שניקד הַאֲזִנָּה בשווא נח. וכיו"ב כתב גם מהרי"ץ בשם
מהרי"ב שהאל"ף בשווא נח.

ור' שלמה דובנא כתב בתיקון סופרים שלא מצא שום ספר שמנקד הַאֲזִנָּה
בשווא נח, ובספר פתח דברי כתב שהאל"ף נחה, וכוונתו שאינה נקראת כלל,
ולא שנקראת בשווא נח כמו שהביא מנחת שי בשמו. ולכן כתב שיש לקרוא
הַאֲזִנָּה בחטף פתח, וכמו שמנוקד בכמה דפוסים, עכ"ד.

אך באמת אין הכרח בדברי פתח דברי שכוונתו שאינה נקראת כלל, ואפשר
לפרש שכוונתו שהאל"ף בשווא נח, ומ"מ רוב הספרים ובכללם הספרים
המדויקים מוכיחים שהצדק עם המנחת שי, והניקוד הַאֲזִנָּה בחטף פתח מצוי
רק בספרים אשכנזיים שידועים בפחיתות דיוקם (וכמו שכתב אור תורה, ראה לעיל הערה
ל"ד).

^י ובגליון הביא נוסח אחר בו מנוקד הַאֲזִנָּה בשווא נח.

^{נא} ובגליון כתב שבהללי מנוקד בְּשָׁגָם בקמץ.
ויתכן שיש שם טעות בהבאת דברי הללי, משום שיש כמה ספרים בהם
נמסר במסורה שבהללי מנוקד בְּשָׁגָם בפתח (כמוכא בהערה הבאה).

^{נב} ובכתבי היד ס"ד וס"ו נמסר במסורה שבהללי מנוקד בְּשָׁגָם בפתח (וראה
הערה לעיל).

הַנֶּהָר הַשְּׁלִישִׁי בקדמא, וכנוסח עין הקורא, ודלא כמו הנוסח שהביא אור
תורה שמוטעם וְשֵׁם הַנֶּהָר הַשְּׁלִישִׁי במקף.

^מ באור תורה כתב בפסוק הקודם (וְשֵׁם הַנֶּהָר הַשֵּׁנִי גִיתוֹן): ושם במקף, לא בקדמא,
וכן השני ע"כ. וכוונתו שגם בפסוקנו מוטעם וְשֵׁם הַנֶּהָר הַשְּׁלִישִׁי במקף, ולא
וְשֵׁם הַנֶּהָר הַשְּׁלִישִׁי בקדמא.

אך במנחת שי כתב בפסוק הקודם: במקף, לא בקדמא, וכן השני, אור
תורה. ובכמה ספרים מצאתי השני בקדמא. ע"כ. ונראה שבא לחלוק על דברי
האור תורה לגבי הפסוק השני, ולהכריע שבפסוק השני מוטעם וְשֵׁם הַנֶּהָר
בקדמא.

^{מו} ובגליון כתב שבספרים אחרים מוטעם פֶּן בטפחא.

^{מז} כתב רוו"ה בפירושו שום שכל, שבכל הספרים מוטעם פֶּן תִּמְתֵּן במקף, וזה
תמוה, כי לפי משפטי הטעמים לעולם יבוא טפחא לפני אתנחתא וסוף פסוק,
אף כאשר יש רק תיבה אחת לפניו, כמו וְלֹא יִתְבַּשְׁשׁוּ (בראשית ב' כ"ה), לֹא־
מוֹת תִּמְתֵּן (בראשית ג' ד'), וכן מצא בכ"י שנכתב בשנת נ"ד שמוטעם פֶּן תִּמְתֵּן
בטפחא, ולכן יש להטעים ככתב יד זה שמטעים כראוי, עכ"ד. והסכימו עמו
בספר מסורת הקריאה, ובהגהותיו של ברכר לתנ"ך יהואש.

ודברים אלו תמוהים מאד, שכלל זה נסתר ממקומות רבים מאד במקרא
בהם יש שתי תיבות מוקפות בטעם סוף פסוק, ואין לפניו טפחא (כגון: אור וְיָהִי־
אור (בראשית א' ג'), לְקִישׁ וְיָהִי־קִישׁ (שם ז'), הַקִּישׁ וְיָהִי־קִישׁ (שם ט'), עֲלֵה־אֶרֶץ וְיָהִי־קִישׁ (שם י"א), שם ט"ו), לְמִנְיָה
וְיָהִי־קִישׁ (שם כ"ד), לֹא־קָלָה וְיָהִי־קִישׁ (שם ל'), ועוד).

ואף רוו"ה עצמו (חומש מאור עינים הפטרת פרשת בלק) כתב שאין אתנחתא וסוף פסוק
בלא טפחא לפניו, אא"כ במילים מוקפות כמו וְיָהִי־אור, עכ"ד. והיינו שיתכן
שיבוא מקף בתיבה המוטעמת בסוף פסוק, אף כאשר אין לפניו טעם נוסף.
וצ"ע.